آینده کتابخانه‌ها در آیینه‌ی اتاق‌های فکر

The power of an international think tank of highly skilled librarians should never be underestimated

Jan Holmquist

قدرت یک اتاق فکر جهانی، متشکل از کتابداران ماهر را هرگز نباید دست‌کم گرفت. ژان هولموکیست

مقدمه

با شنیدن اصطلاح« اتاق فکر»[۱] یک اتاق مرتب با میز و چند صندلی به ذهن می‌آید. این سطحی‌ترین برداشت از اتاق فکر است اما با این وجود بسیاری از مدیران شرکت‌ها، مؤسسات و سازمان‌ها هم اکنون نیز چنین تصوری از این مفهوم دارند. اما این مفهوم بسیار عمیق‌تر و کاربردی‌تر از تصورات ذهنی اغلب افراد است. اتاق فکر یکی از ابزارهای آفرینندگی برای حل مسئله و توسعه خلاقیت در هر سازمانی است و مکانی برای اندیشیدن به مسائل و موضوعات مختلف بدون حضور عواملی که مانع آزاداندیشی و یا محدودیت شوند مانند ملاحظات سیاسی یا اعمال قدرت مدیران ارشد است. اتاق فکر به تدوین و انعکاس پیشنهادهای سازنده و خلاقانه اعضاء خود می‌پردازد و با نوآوری، فضای تصمیم‌گیری را از یکنواختی خارج می‌کند.

امروزه با رشد شتابان جوامع در تمام ابعاد فناوری، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ...دیگر نمی‌توان با یک برنامه سنتی یکنواخت و چندین ساله‌ی بدون تغییر، یک سازمان یا موسسه را مدیریت و هدایت کرد. اگر قرار باشد آینده سازمان بر برنامه گذشته سوار شود، تمام اشتباهات دوباره تکرار خواهند شد و یک دور باطل را در پیش می‌گیریم؛ بنابراین آینده نیاز به یک برنامه‌ی به‌روز و انعطاف‌پذیر همگام با تحولات جامعه‌ی جهانی دارد. از طرفی مدیران و روسا به دلیل مشغله‌های زیاد اجرایی و مدیریتی، فرصت زیادی برای امور پژوهشی و تحقیقی ندارند به همین دلیل اتاق‌های فکر همانند حلقه واسط بین اهل نظر و اهل عمل، با تولید ایده و اندیشه‌های نو بر مبنای یافته‌های علمی، خلأ موجود را پر می‌نمایند و این امر میسر نخواهد شد مگر با داشتن یک بازوی متفکر قدرتمند در کنار مدیران یا تیم‌های مدیریتی سازمان‌ها که به آن اتاق فکر می‌گویند.

البته در کشور ما معمولاً به جای این اصطلاح بیشتر اصطلاح‌های اندیشکده، اندیشگاه، فکر انباره، مرکز مطالعات استراتژیک، مخزن فکری، کانون‌های فکر، کارخانه‌های فکر، کارخانه‌های مغز و کارخانه‌های ایده، شرکت‌های تولید ایده، تاجران ایده، بانک‌های مغز، بدنه‌های دانش، قطار کله تخم‌مرغی‌ها (اشاره به اهل فکر) استفاده می‌شود. اتاق فکر یک تفکر سیستماتیک مبتنی بر خرد جمعی است؛ یعنی یک مأموریت نظام‌مند که توسط صاحب‌نظران و متخصصین انجام گرفته و برونداد آن ماحصل اندیشه جمعی آن‌هاست و شاید به همین خاطر است که در ایران واژه اندیشگاه یا اندیشکده بیشتر از اتاق فکر استفاده شده است.

مفهوم اتاق فکر

کراستر[۲] (۲۰۰۱) اتاق فکر را یک گروه یا موسسه‌ی سازماندهی شده برای حل مشکلات و انجام تحقیقات در محیط‌های تکنولوژیک و نظامی می‌داند (طبرسا و دهقان،۱۳۸۹). اما چون در ابتدا اتاق‌های فکر بیشتر در محیط‌ها و مراکز نظامی ایجاد شدند تأکید کراستر بر محیط‌های نظامی است اما امروزه نه تنها در محیط‌های نظامی بلکه در تمامی سازمان‌ها و حتی مراکز کوچک نیز وجود اتاق فکر جهت بقای سازمان الزامی است.

گودمن[۳] (۲۰۰۵) اتاق فکر را سازمانی می‌داند که وظیفه پژوهش در زمینه مسائل مشخص و ترغیب و تسهیل تعامل دانشمندان و خردمندان برای کشف راه‌حل‌های جدید برای اهداف تعیین‌شده را بر عهده دارد (راهداری و نصر،۱۳۹۶). اتاق فکر به مفهوم اصولی آن زاییده‌ی ویژگی‌ها، نیازها و چالش‌های دنیای جدید است. دنیایی که با دو ویژگی» تحولات شتابانه» و «پیچیدگی فزاینده» توصیف می‌شود. پیامد این ویژگی‌ها هم عدم قطعیت فزاینده است که چالش‌های فراوانی را از منظر تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به ویژه برنامه‌ریزی بلندمدت برای هر نوع سازمان ایجاد می‌کند.

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

از طرفی مدیران سازمان‌ها چون می‌دانند تصمیم‌گیری در دنیای امروز به یک علم پیشرفته و پیچیده تبدیل شده است بنابراین مدیران پیشرو به این مسئله اذعان دارند که نمی‌توانند تنها بر پایه‌ی تجربیات شخصی خود و همکارانشان تصمیم همکاری کارآمد بگیرند تصمیم‌هایی که آینده‌ی سازمان‌هایشان را تضمین نماید (ملکی‌فر، ۱۳۷۷). به همین دلیل شروع به ایجاد و تأسیس مراکزی به نام اتاق فکر یا کانون فکر در سازمان‌های خود می‌کنند.

می‌توان این‌گونه نیز گفت که اتاق‌های فکر در واقع مراکزی برای تحقیق و پژوهش در راستای اهداف سازمانی هستند. مراکزی که با توجه به خط‌مشی‌های سازمان‌ها و وضعیت کنونی جهان حاضر و با تکیه بر دو رویکرد تجربی و علمی و به عنوان مشاورانی امین به تصمیم‌گیری در سطوح مدیریتی کمک می‌کنند.

تاریخچه اتاق (های) فکر

اتاق‌های فکر اوایل به جعبه مغزی[۴] معروف بودند و بعدها اتاق فکر نام گرفتند (طبرسا و دهقان، ۱۳۸۹). دهه ۱۹۶۰ م اما با چند پدیده متفاوت مقارن بود. از یک‌سو دنیا به دو بلوک رقابتی شرق و غرب تقسیم شده بود و هر بلوک برای حفظ امنیت خود با چالش‌های پیچیده‌ای مواجه بود. از سوی دیگر رقابت‌های جهانی تشدید شده بود و این رقابت‌ها به تغییرات محیطی شتاب می‌بخشید. این شرایط به تدریج بر پویایی و پیچیدگی محیط می‌افزود و در نتیجه رویکردها و ابزارهای نوینی را برای سیاست‌گذاری، به ویژه سیاست‌گذاری بلندمدت، ضروری می‌ساخت.

شاید مهم‌ترین چالش سیاست‌گذاران در محیط‌های پویا و پیچیده، پیش‌بینی آینده بلندمدت باشد. دانش آینده‌پژوهی در دهه ۱۹۶۰-م و پس از آن ابداع شد تا پاسخگوی این چالش باشد. ارتشَ آمریکا تقریباً در بحبوحه جنگ جهانی دوم، موسسه‌ای را با نام اندیشگاه رند[۵] تأسیس کرد که از نظرگاه تاریخی، نخستین اتاق فکر تمام معیار مدرن شناخته می‌شود. شکل‌گیری اندیشگاه رند، مقدمه‌ای برای گسترش شتابانه اتاق‌های فکر در ایالات‌متحده و سپس ژاپن، اروپا، چین، کشورهای آسیایی (تایلند، پاکستان) شد و گسترش این نهادها، بدین معنا بود که فرآیند سیاست‌گذاری در مقایسه با سال‌های پیش از جنگ دوم جهانی متحول شده است.

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

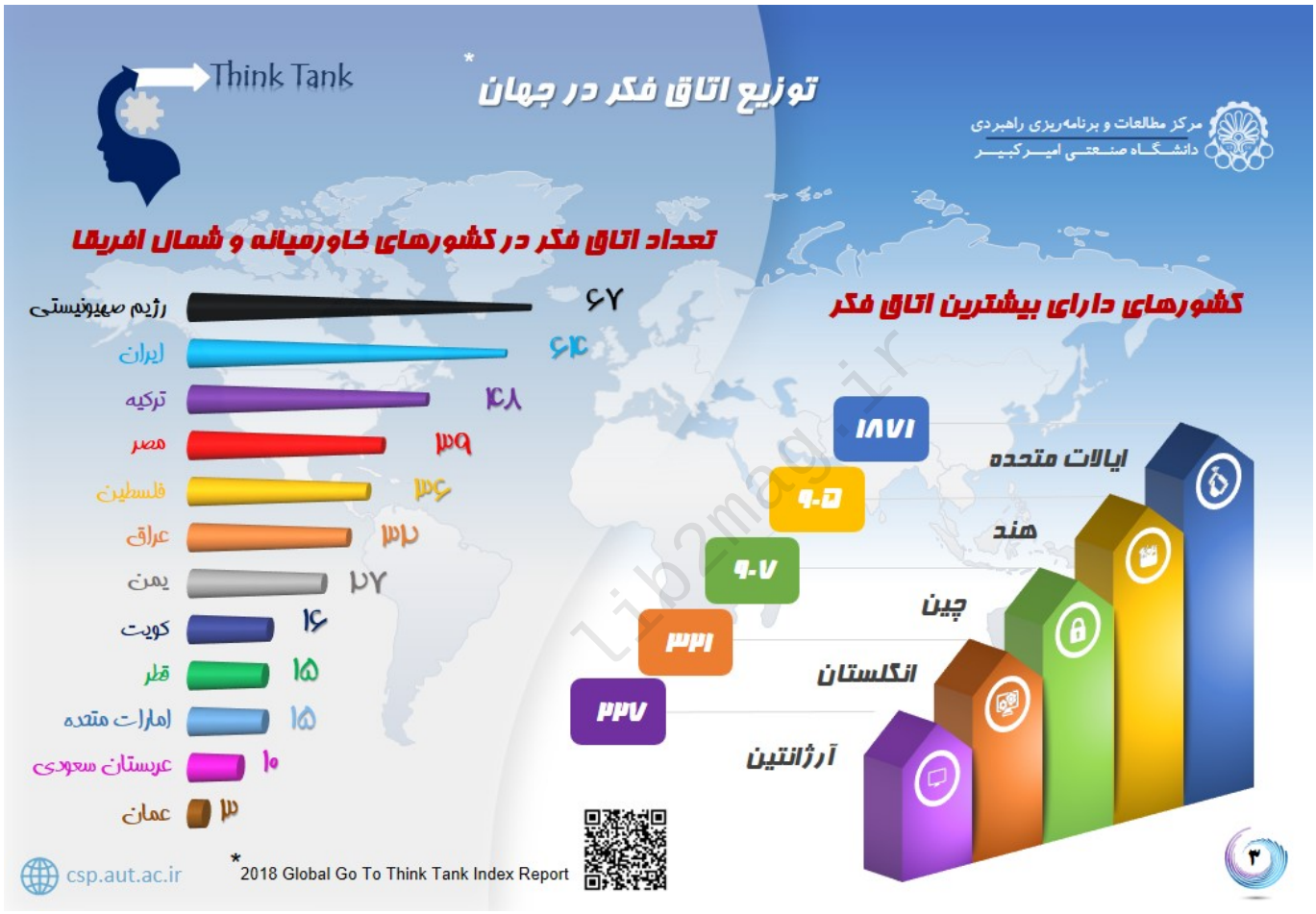

ویژگی‌های اتاق‌های فکر

اتاق‌های فکر چهار ویژگی عمده دارند:

– جمع اندیشی
– تولید فرآورده‌های فکر و انتقال به مخاطب
– معطوف بودن کوشش‌ها به خط‌مشی‌ها و راهبردهای سازمانی با توجه به تحولات روز جامعه جهانی
– درگیر نشدن در مسائل اجرایی و تشریفات رسمی سیاست گزاری به بیان دیگر در حاشیه قرار گرفتن و رعایت سلسله مراتب سازمانی، چرا که مسئول اصلی سازمان تیم اتاق فکر نیست.

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

ملکی‌فر و طبائیان با یک نگاه کلان‌تر به اتاق‌های فکری چند نکته را در این مورد مطرح کرده‌اند: وضع سیاست‌ها و استراتژی‌های پخته درازمدت و سازماندهی ویژه‌ی آن‌ها، توجه به شفافیت ارزش‌ها و پرورش نظریه‌های خوب و ساخت و پرداخت آن‌ها در گلوگاه‌های پرپیچ‌وخم سیاست‌گذاری، سازماندهی تیم‌های بین رشته‌ای، اندیشه‌های کارشناسانه، الگوی سازماندهی انعطاف‌پذیر و ترکیب نیروی انسانی.

رایج‌ترین روش کار در اتاق‌های فکری استفاده از طوفان فکری[۶] است. روندی غیرساختاری و یک راه عالی برای درگیر کردن افراد جهت جمع‌آوری تعداد زیادی ایده و نظر و کاستن از بار اضافه اطلاعات است. فنون طوفان مغزی برای فرایند حل مسئله، تیم‌سازی و ایجاد خلاقیت به کار می‌رود و از آنجا که این تکنیک در خلق نظریات جدید، حل مشکلات، ترغیب تیم‌ها و توسعه آن‌ها می‌کوشد، جلسات بسیار قدرتمندی را حاصل می‌کند. طوفان مغزی، محرک نیز هست، زیرا اعضای یک تیم را گرد هم جمع می‌کند؛ اما این تکنیک، شانسی و اتفاقی نیست و نیاز است که ساختاربندی شود و از قوانین طوفان مغزی پیروی کند (طبرسا و همکاران،۱۳۸۹). در اتاق‌های فکر کمیت بسیار مهم بوده و از تعداد پیشنهادهای بیشتر استقبال می‌گردد، زیرا احتمال رسیدن به راه‌حل بهتر را افزایش می‌دهد. در این اتاق‌ها:

– اظهارنظر آزاد و بی‌واسطه و هرچند غیرمعمول بلامانع است (از ایده‌های غیرمعمول استقبال می‌شود).

– به هیچ اندیشه‌ای انتقاد نمی‌شود (انتقاد ممنوع است).

– حداکثر نظرات ارائه و جمع‌آوری می‌شود (تأکید بر کمیت نظرات و ایده‌هاست).

– تکوین نظرات در مدت معین صورت می‌گیرد (ایده‌ها ترکیب و بهبود پیدا می‌کنند).

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

اتاق فکر در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

کتابخانه‌ها یک منبع قابل اعتماد برای اطلاعات هستند. اتاق‌های فکر به اعضای جامعه و مدیران کتابخانه فرصتی می‌دهند تا در مورد تغییراتی که کتابخانه‌ها می‌توانند در زندگی و جوامع ایجاد کنند، بیشتر بدانند. بسیاری از افراد تصور می‌کنند که کتابخانه‌ها فقط خدماتی در مورد کتاب‌ها ارائه می‌دهند، اما کتابخانه‌ها نقش اساسی در سوادآموزی در کودکی، مهارت‌های مورد نیاز در زندگی اجتماعی و توسعه نیروی کار دارند.

این مسئله علاوه بر نقش سنتی کتابخانه‌ها به عنوان منبع اطلاعات قابل اعتماد است. در دانمارک اتاق‌های فکر در اکتبر ۲۰۱۲ با هدف تولید دانش و بحث و گفتگوهای حرفه‌ای، عمومی و سیاسی درباره نقش کتابخانه‌ها در حال حاضر و آینده و تثبیت جایگاه کتابخانه به عنوان یکی از مهم‌ترین بازیگران رفاه دموکراتیک و فرهنگی در دانمارک تشکیل شد. در دانمارک اتاق‌های فکربه بررسی نقش کتابخانه‌ها در رفاه جامعه و ارزش اقتصادی کتابخانه‌ها می‌اندیشند.

در آمریکا، استرالیا، انگلیس، ترکیه، چین، ژاپن و ایران نیز اتاق‌های فکر در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ایجاد شده‌اند؛ اما کیفیت کار، فعالیت و بسیاری مؤلفه‌های آن‌ها با هم متفاوت است. به عنوان مثال در ایراناتاق‌های فکر در کتابخانه‌ها با آنچه که در تئوری گفته می‌شود تفاوت دارد و مدیران برای تصمیم‌گیری از برونداد این اتاق‌ها استفاده‌ای نمی‌کنند و شاید بتوان گفت صرفاً یک جلسه چند وقت یک‌بار و یک نشست شاید صمیمانه بین اعضای اتاق فکر هست. به عنوان

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

مثال اینجـــا را ببینید.

کارهایی که در این به اصطلاح اتاق فکر یا اتاق‌های فکری که ذکر شده در تمام کتابخانه‌های عمومی ایجاد شده است، در واقع همان کارهایی است که جلسات انجمن کتابخانه استانی یا شهرستان انجام می‌دهند و در واقع اتاق فکر نیست. ضمن اینکه در اتاق‌های فکر علاوه بر کتابداران وجود نیروهای متخصص نیز ضروری است که این مورد نیز بندرت در جلسات ذکرشده با عنوان اتاق فکر وجود دارد؛ و یا دراینجـا به طور صریح تأکید شده است که جلسات انجمن، اتاق فکر است! اما در مورداندیشگاه رضویو اتاق فکر آستان قدس رضوی را می‌توان تا حدودی مقبول دانست. هر چند در عمل باید در مورد این مراکز نظر داد.

اتاق‌های فکر در کتابخانه‌ها می‌توانند مطابق با نیازهای روز و درخواست‌های مراجعان و اعضا و چشم‌اندازهای کتابخانه، برنامه‌ریزی کنند و پیش‌بینی پتانسیل‌های کتابخانه‌ها را در این مورد بررسی کنند. به عنوان مثال می‌توان برای استفاده از خدمات رسانه‌های نوین و نوظهور و یا آموزش مراجعان، خدمات طراحی پایگاه‌های اطلاعاتی موردنیاز، گروه مشاورین امین در کتابخانه‌ها، ایجاد فرصت‌های کار، درآمدزایی در کتابخانه‌ها و بسیاری موارد دیگر در اتاق‌های فکر ایده‌پردازی کرد و راه‌حل ارائه داد.

برخی صاحب‌نظران اتاق‌های فکر را مرکز توطئه نامیده‌اند که بیشتر مصداق سیاسی دارند (طبرسا و دهقان،۱۳۸۹. نقل از میرزا امینی، ۱۳۸۵) اما در مراکزی مانند کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی اتاق‌های فکر را می‌توان مراکز رشد و بالندگی و توسعه دانست.فعالیت اتاق‌های فکر در کتابخانه‌ها به شکل مداوم و همگام با تحولات جهانی باعث شادابی و پویایی کتابخانه‌ها می‌شود و بدین ترتیب وجود این مراکز در کتابخانه‌ها می‌تواند یکی از اصول اولیه‌ای علم کتابداری[۷] یعنی پویایی را از این منظر امکان‌پذیر سازد همچنین نگاه عموم (سنتی و کلاسیک) را به آن عوض خواهد کرد.

پانویس
[۱] Think Tank.
[۲] Kraster.
[۳] Goodman.
[۴] Brain Box.
[۵] RANND.
[۶] Brainstorming .
[۷].اصل پنجم رانگاناتان(پدر علم کتابداری): کتابخانه ارگانیسمی است زنده و پویا.

منابع

- راهداری، علیرضا؛ نصر، مصطفی (۱۳۹۶). چالش‌های اتاق فکر در ایران. فرایند مدیریت و توسعه،۳۰(۲)، ۲۴-۵۴.
- حیدری، حسین (۱۳۹۵). طراحی و اجرای خدمات کتابخانه‌ای برای ترویج خواندن. مدرسه تابستانی خواندن، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
- سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (۱۳۹۳).اتاق فکر چیست؟ بازیابی در تاریخ ۱۷/۲/۹۹ از https://library.razavi.ir/fa/36456

- سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات (بی‌تا). اتاق فکر (tank think) چیست؟ بازیابی در تاریخ ۱۷/۲/۹۹ از https://fava.mashhad.ir/portal_content/956028
- طبری، غلامحسین؛ دهقان نسرین (۱۳۸۹). اتاق فکر و جایگاه آن در سازمان. تدبیر، (۲۱۸)،۶۴-۵۸.
- مرکز مطالعات راهبردی دانشگاه صنعتی امیرکبیر، طرح اینفوگرافیک https://aut.ac.ir/content/2334
- ملکی‌فر، عقیل (۱۳۷۷). معمای اتاق فکر در سازمان‌های ایرانی از تکمیل اتاق فکر به تأسیس اتاق فکر. اندیشکده صنعت و فناوری.
- ملکی‌فر، عقیلا؛ طبائیان، کمال (۱۳۷۶). کانون‌های تفکر نهادهای ویژه سیاست‌پژوهی، ایده‌پردازی و راه‌یابی برای مسائل سیاسی. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی،دفتر سیاست‌پژوهی فناوری دفاعی.
- جایی برای آینده‌پژوهی : در ضرورت راه‌اندازی اتاق‌های فکر در عرصه آموزش و پرورش (۱۳۹۰). ویژه‌نامه آینده

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

تعلیم و تربیت.ص ۴۹-۴۸.

نویسنده: ثریا زنگنه

مشخصات استناددهی به این مقاله

نویسنده(ها):	ثریا زنگنه
عنوان مقاله:	آینده کتابخانه‌ها در آیینه‌ی اتاق‌های فکر
عنوان مجله:	کتابدار ۲.۰ –(عنوان لاتین: i-Kitابdار 2.0)
دوره مجله(Vol):	۶
شماره مجله(Issue):	۲
سال(Year):	۱۳۹۹
شناسه دیجیتال(DOI):	
لینک کوتاه:	http://lib2mag.ir/11237

lib2mag.ir

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.